

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2026-37-11>

УДК 811.161.2'282.2'373:39

ЖВАВА Ольга

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-1046-8849>

ОБРЯДОВА ЛЕКСИКА ПОДІЛЬСЬКО-БУКОВИНСЬКО-НАДДІСТРИАНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ПРОСТОРОВИЙ ВИМІР

Стаття присвячена опису особливостей (фонетичних, морфологічних та лексичних) родинних обрядів у говірках подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя, що були зафіксовані експедиційним шляхом. Специфіка досліджуваної теми передбачає застосування системного підходу до літературної та джерельної бази роботи, використання описового, порівняльно-історичного методів і методів аналізу та синтезу. Дослідження доводить, що подільський говір є неоднорідним, а його особливості зафіксовано у найпоширенішій групі лексики – лексиці родинних обрядів. У розвідці представлено лексику західноподільських говірок, яка дозволяє установити зовнішні межі подільського говору – між східноподільськими та західноподільськими, західноподільськими та наддністрянськими, західноподільськими та буковинськими говірками. Встановлено, що подільські говірки все ще потребують детального дослідження через фіксацію і вивчення різних лексико-тематичних груп.

Ключові слова: діалект, ареал, діалектне суміжжя, подільський говір, фонетичні особливості, вокалізм, консонантизм, морфологічні особливості, лексичні особливості, просторова поведінка мовних одиниць, ареальна диференціація.

ZHVAVA Olha

Khmelnytskyi national university

RITUAL LEXICON OF THE PODILLIA-BUKOVYNA-NADDNISTRIA BORDER REGION: THE SPATIAL DIMENSION

This article describes the characteristics (phonetic, morphological and lexical) of related rituals in the dialects of the Podillia-Bukovina-Naddnistrria border region, as recorded during fieldwork. The specific nature of the subject under investigation requires a systematic approach to the literature and source material, as well as the use of descriptive, comparative-historical, analytical and synthetic methods. The study demonstrates that the Podillia dialect is heterogeneous, and its distinctive features are recorded in the most widespread lexical group – the vocabulary of family rituals. The study presents the lexicon of the Western Podillia dialects, which makes it possible to establish the external boundaries of the Podillia dialect – between the Eastern Podillia and Western Podillia dialects, the Western Podillia and Upper Dniester dialects, and the Western Podillia and Bukovina dialects. It has been established that the Podillia dialects still require detailed research through the documentation and study of various lexical-thematic groups.

Keywords: dialect, areal, dialect boundary, Podillia dialect, phonetic features, vocalism, consonantism, morphological features, lexical features, spatial distribution of linguistic units, areal differentiation.

Стаття надійшла до редакції / Received 06.04.2026

Прийнята до друку / Accepted 17.05.2026

Опубліковано / Published 31.05.2026



This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

©

ЖВАВА Ольга

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Однією з важливих проблем українського мовознавства є вивчення лексичного складу говорів, формування складу лексики та з'ясування її походження; повнота інформації про лексику говорів забезпечує об'єктивне визначення особливостей українських діалектів. Тому збирання діалектної лексики, її систематизація та опис у різних аспектах є **актуальними** завданнями українського мовознавства. Водночас відкритим залишено і питання про місце лексики серед диференційних рис діалектів, її роль в окресленні меж говорів та груп говірок. Особливе значення має дослідження лексики говірки як системи – організованої сукупності елементів, пов'язаних між собою різноманітними відношеннями. Лексика більшою мірою порівняно з іншими структурними рівнями зберігає інформацію про традиційну духовну і матеріальну культуру народу. Обрядова лексика як структурна складова мови підпорядкована притаманним цій мові закономірностям формальної і семантичної організації. Лексика обряду співвіднесена з іншими елементами мови культури й культурних текстів – акціональним, предметним, персонажним, локативним, часовим кодами обряду.

У статті показано стан диференціації трьох діалектів за матеріалами лексики традиційних обрядів; виявлено динаміку складу лексики говірок.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Поділля охоплює басейн Південного Бугу та Лівобережного Дністра. Питання походження й формування меж цього регіону у XV–XX ст. належать до дискусійних в історико-географічній та

етнографічній науці. Аналіз літописних і картографічних джерел із цієї проблематики висвітлено в працях І. К. Свешнікова, Я. Р. Дашкевича, В. О. Джамана, А. П. Пономарьова, Л. Ф. Артюх, Г. Ю. Стельмаха, Т. В. Косміної, А. Г. Паравійчука, С. К. Гуменюка та ін.

Адміністративно-територіальний та географічний поділ Поділля у складі західноукраїнських земель (XIV – перша половина XX ст.) зумовив виразну етнокультурну й мовну диференціацію регіону. Західне (Галицьке) Поділля охоплює переважно Тернопільщину, тоді як Східне Поділля у складі Правобережної України представлене здебільшого Хмельниччиною та Вінниччиною, хоча окремі ареали відійшли до Одеської й Житомирської областей. Землі, що постійно входили до складу Поділля, сформували ядро подільської традиційно-побутової культури, подільського діалекту та етнорегіональної самосвідомості. Натомість території, які перебували в регіоні нетривало, утворили периферійні перехідні зони до суміжних типів культури — волинського, карпатського, буковинського, буджацького чи наддніпрянського [33].

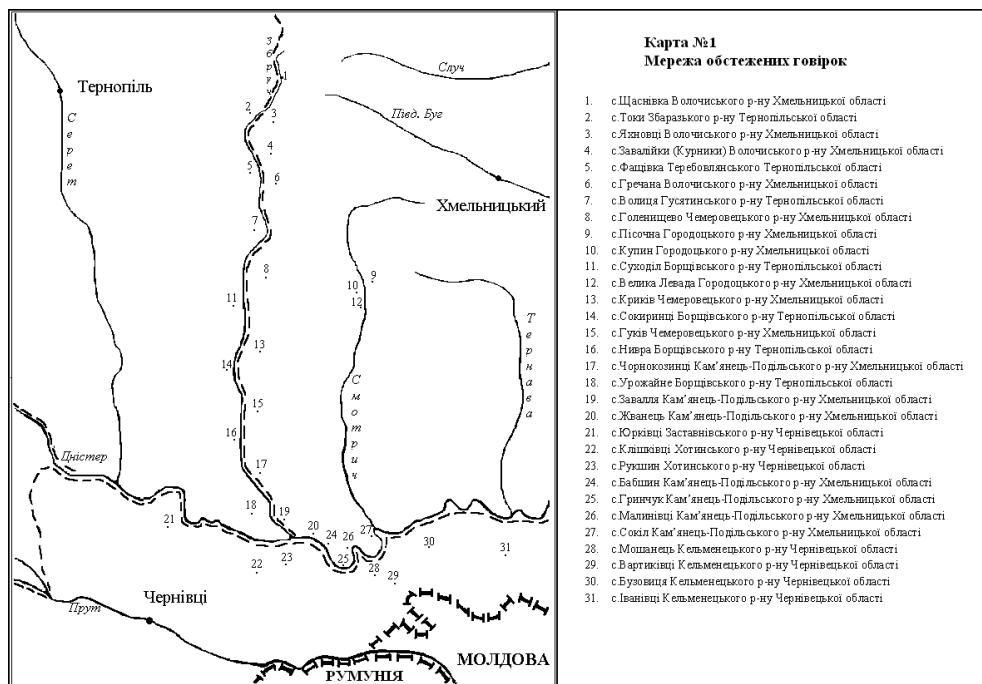
Сучасні етнографічні кордони Поділля розмиті через неврахування історико-культурних чинників під час адміністративного поділу, унаслідок чого регіон виявився розмежованим між сьома областями України. Так, південні райони Хмельниччини (від Старокостянтинівщини до Славутчини) історично становили волинські землі, а Буковина й Бессарабія на Чернівецьчині до 1940 р. перебували в складі Австро-Угорської та Російської імперій відповідно.

Головним критерієм визначення зовнішніх меж перехідних зон виступає такий стан традиційної культури, у якому врівноважено компоненти подільського та суміжного регіонального типів. Оскільки ці критерії є відносними, зовнішні межі регіональної культури мають умовний характер і виправдані переважанням власне подільських елементів. Розмежування культурних і територіальних кордонів має вагоме значення для мовознавства, оскільки дослідження подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя дає змогу виразити межі між західноподільськими, наддністрянськими та північнобуковинськими говірками. На картографічних матеріалах «Атласу української мови» (АУМ) простежується просторове розташування, взаємодія та взаємозумовленість діалектних рис різного рівня.

Специфіка досліджуваного ареалу полягає в перетині трьох говорів — буковинського, наддністрянського та подільського. Буковинські говірки охоплюють рівнинну й передгірну Буковину, захід Північної Бессарабії; на заході по лінії Вижниця – Багна – Берегомет – Мигове – Банилів Підгірний вони контактують із гуцульськими, а на сході по лінії Грушівці – Бузовиця – Нелипівці — з подільськими. Їх відокремлення зумовлене ізоляцією Дністром на півночі від подільських і галицьких говірок та сусідством зі східнороманськими діалектами на півдні. Наддністрянські говірки становлять потужне мовотворче ядро, що поширює свій вплив на схід до р. Збруч, на північ — до Нововолинська, а на півдні охоплює явищами переголосу північні говірки Бойківщини; розширенню їх ареалу сприяли також історичні зв'язки в межах Галицько-Волинського князівства [26].

Аналіз матеріалів АУМ засвідчує наявність широких смуг змішаності та перехідності — «різнодіалектної аплікації» з наявністю локальних явищ [6]. Якщо межа між подільськими й наддністрянськими говірками є чіткою, то на їхньому суміжжі сформувалася перехідна зона, умовно обмежена р. Серет на заході, р. Збруч на сході, витокami р. Горинь на півночі та р. Дністер на півдні. Визначення діалектної приналежності території між Серетом і Збручем у діалектології тривалий час залишалося дискусійним: К. П. Михальчук (1871 р.) відносив її до подільсько-холмського (власне русинського) говору по обидва боки Збруча [13]; І. Зілинський проводив межу між наддністрянськими (опільськими) та подільськими говірками вздовж р. Серет [20]; а Ф. Т. Жилко [19] та І. Г. Матвіяс [26] локалізували східну межу наддністрянських говірок по р. Збруч (ізоглосне пасмо в районі м. Гусятин).

Сходження трьох діалектних систем зумовлює функціонування значної кількості співвідносних мовних явищ. Матеріали АУМ та атласу К. Ф. Германа засвідчують чітку демаркацію діалектів по Дністру та Збручу при одночасній наявності багатьох спільних (інтегральних) рис. Опису та систематизації мовних рис подільського говору присвячено низку праць. Загальні систематичні описи здійснено у роботах Ф. Т. Жилка [19], С. П. Бевзенка [7], І. Г. Матвіяса [26; 27], О. Горбача [11], П. Ю. Гриценка [13]. Лексикографічне опрацювання представлене «Словником подільських говірок» Д. М. Брилінського (понад 3000 слів) [9] та «Словником специфічної лексики говірки села Писарівки» О. С. Мельничука (1300 лексем із докладним лінгвістичним описом) [29], що започаткував монографічні описи окремих подільських говірок, продовженіго надалі І. Є. Грицютенком [14] та А. Р. Дердюком [17]. Окремі фонетичні, вокалічні та структурні особливості подільського ареалу досліджували А. М. Залеський [20], П. Є. Ткачук [32], О. Б. Курило [24], Г. І. Мартинова [25], Г. Г. Березовська [8], Н. Д. Коваленко [21] та ін.



ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

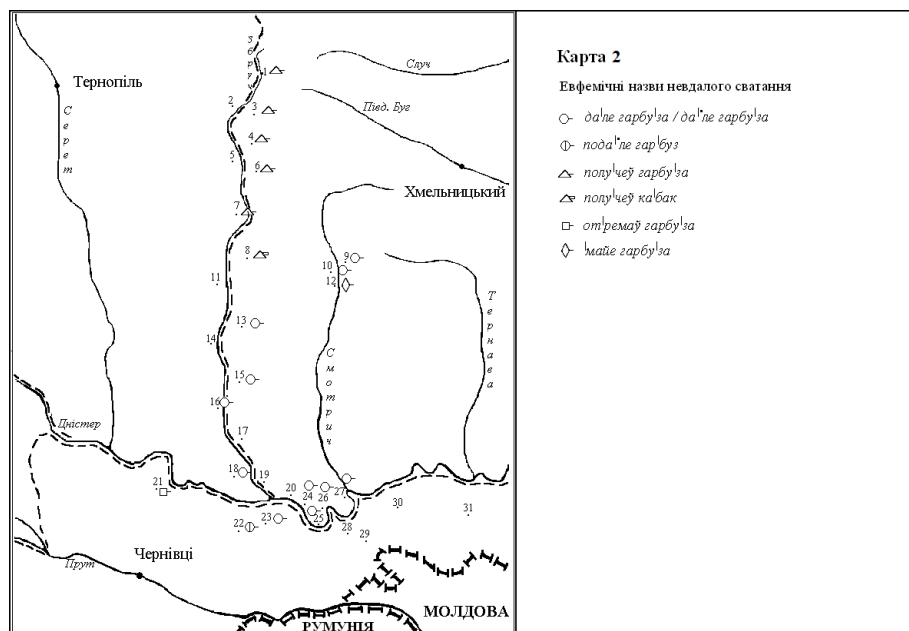
Мета дослідження – з'ясувати та окреслити, як відображено ознаки подільського говору в обрядових текстах, що зафіксовані у сучасному мовленні подолян на початку 21 століття.

Джерелами дослідження є записане автором діалектне мовлення у 31 населеному пункті Хмельницької, Чернівецької та Тернопільської обл. (див. карту № 1); матеріал зібрано за програмою (включає 670 питань) у режимі питання – відповідь та на підставі текстів-оповідей діалектоносіїв.

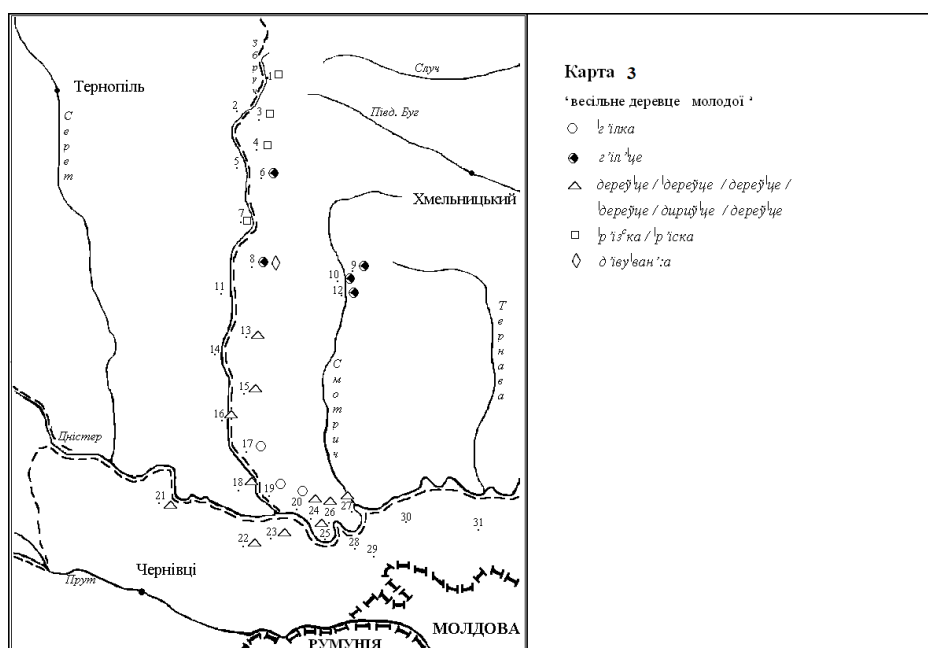
ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Спостереження над обрядовою лексикою досліджуваних говірок дає підстави відзначити збереження репертуару номінативних засобів у мовленні старшого і молодшого поколінь. З'ясовано, що всі поняття, передбачені питальником, вербалізовані, хоча не завжди послідовно:

– наприклад, семема 'невдале сватання' не має спеціальної назви у деяких наддністрянських говірках – у населених пунктах, у подільських – Чорнокозинці, Завалля, Жванець, у буковинських – Мошанець, Іванівці, Бузовиця, Вартиківці (карта № 2).



– у частині надністрянських та буковинських говірок не прикрашають весільне деревце молодої, що зумовило і відсутність лексеми на позначення відповідного предмета (карта № 3).



Той факт, що поняття «традиційний обряд» досі зберігає номінацію, свідчить про центральність цих обрядів, пов'язаних з ними понять в ідеографічній системі діалектоносіїв. Хоча зауважимо, що окремі поняття втрачають свою актуальність:

– відбувається спрощення передвесільних етапів – сватання і заручини можуть об'єднуватися, що впливає на номінацію і часовий розвиток весільного обряду;

– загальновідомий ритуал колупання печі під час сватання колись був знаком, що дівчина вже досягла шлюбного віку і може створити свою родину, але у сучасному сватанні такого ритуалу вже немає. Інформанти говорять, що їхні бабусі ще виконували цю дію, а вони – ні. Такі моменти у дослідженні обрядів вказують на їх спрощення, втрату колись важливих складових.

– у розвитку коровайного обряду зникає його первісне смислове навантаження, функціональне призначення – поєднання родин, благословення нової сім'ї – адже зараз коровай частіше купують готовий, ніж печуть самостійно. Тому й спостерігається переосмислення, трансформація обряду і його функцій.

– з розвитком цивілізації втрачено надання важливої, ключової ролі бабі-повитусі, зникли такі обрядові дії родильного обряду, як приймання пологів бабою-повитухою, обсушування дитини біля печі, злиття води на руки повитусі; втрачено номінацію процесу виготовлення труни, оскільки зараз труну купують; поступово втрачається обрядодія, під час якої присутні на похороні, танцюють, що символізує радість переходу душі в інший світ, розганяє тугу за покійним. Зараз такий обряд зустрічається рідко.

Тому докладна фіксація усієї позамовної інформації не тільки стала основою для глибшого розуміння мотивації мовних одиниць, а й засобом виявлення динаміки позамовних елементів обряду, їх ролі у структурі обряду. Ситуація, коли діалектоносій після довшого роздуму називає реалію – не є рідкісною, що вказує на деяке стирання і деактуалізацію у свідомості діалектоносіїв окремих понять і номінативних засобів.

Формально номінативні засоби є різномірними, переважає **однослівна номінація** – 981 – 55% від усіх зафіксованих номінативних одиниць: *бар'в'їнок*, *бен'карт*, *ва'г'їтна*, *в'їс'їл'їе*, *газ'їк*, *грабо'вец*, *л'їїка*, *ко'лева*, *по'мана*.

Описово пропозитивні конструкції – 266 – складають 15%: *ве'нут ма'леї в'їнок ї кар'ман*, *да'їут на'їтерек тим хто мейє*, *вуха ста'їут зв'їн'ї* (тобто людина стає настільки знесиленою, що аж прозорою), *к'ла'дут п'їд го'лову г'їц зем'ї* (щоб полегшити страждання умираючої людини, інформанти вважали, що земля скоріше прийме людину).

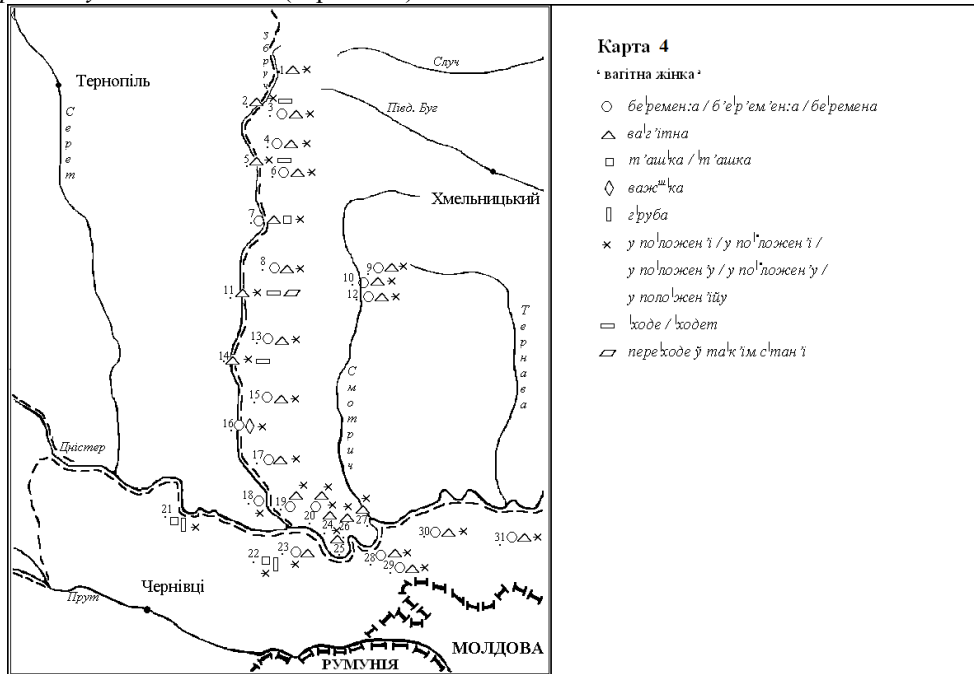
Кількаслівна номінація – 255 – 14%, *ве'с'їл'їниї бат'ко*, *ви'татиє моло'ду*, *везе'вайемо со'ло'їїа* (назва дії, коли хлопці викликають дівчат на побачення), *груш'ке б'їут* (назва часу, коли молодь зустрічається і спілкується – походить від назви гри, правил якої вже не пам'ятають), *да'їє на'в'їшкиє*, *дур'на моло'да*, *закла'датиє ко'рону*.

Серед факторів, що впливають на урізноманітнення номінативних одиниць є запозичення, які в окремих говірках можуть заступати питомі лексеми: *шл'уб* (походить від польського *slub*), *ма'зуркиє* замість *печиво* (з польської мови; польське *mazurek* „тістечко”), *тру'на* та варіанти замість *домовина* (з польської мови, польське *trumna* „труна”), *грунт* замість *земля* як придане і будь-якого призначення (з німецької мови;

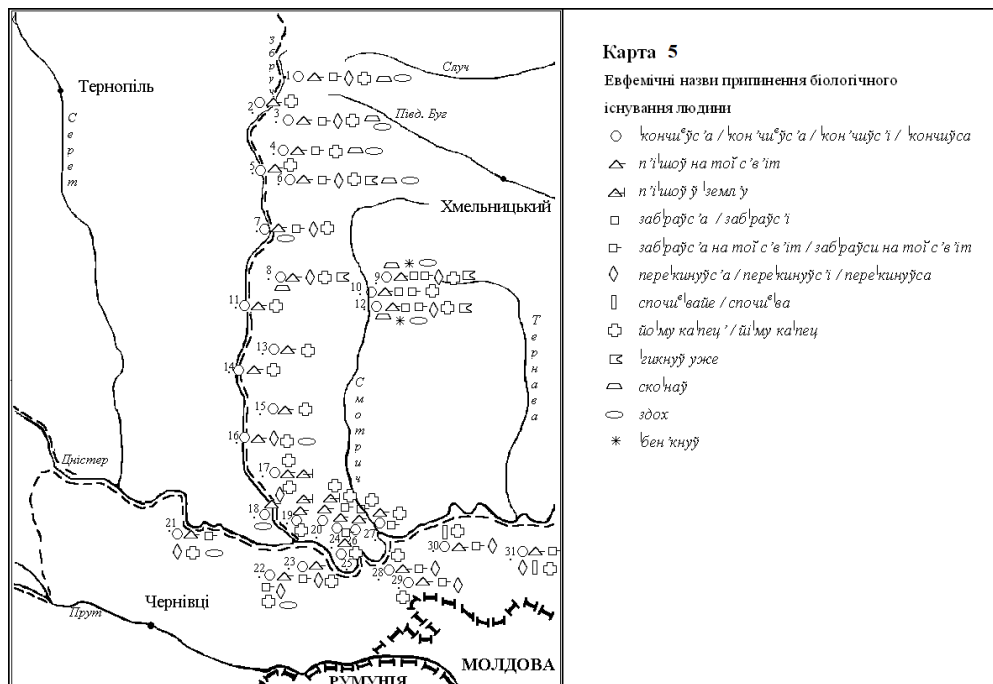
німецьке *Grunt* „дно; земля; фундамент”). Найбільше запозичень сягають польської мови – 27%, німецької – 20%, італійської – 12%, латинської – 11%, тюркських мов – 9%, інших мов – 3-4%.

В окремих випадках іншомовні назви є дублетними, тобто співіснують у тій же говірці: *гужки* – холодець, *ку'харка* – варелеха, *дзестри* – посаг, *придане*, *кол'їжанка* – подруга, дружка, *гембл'ї'ке* – стружки.

Іншим важливим фактором, який впливає на урізноманітнення вербальних засобів є евфемізація внаслідок табування. Так, традиційно заборонено називати жінку вагітною з метою захисту від негативного впливу. Діалектоносії використовують такі назви: *у по'ложен'ї*, *у по'ложен'ї'ю*, *т'аш'ка*, *важ'ка*, *г'руба*, *х'оде* / *х'оде'т*, *пере'ходе* *ї та'к'їм с'тан'ї* (карта № 4).



З метою зм'якшення поняття ‘вмерти’ діалектоносії так само вдаються до евфемізованого називання (карта № 5). Не всі назви наведеного ряду є рівноцінними за конотацією: в одних випадках посилено елемент іронії, що є пом'якшувальним засобом, в інших – згрубілості, частина назв – конотативно нейтральні.



Зафіксовано також і фонетичні особливості досліджуваного регіону:

– часто замість звука [х] вимовляється [ф]: *моло'да не'се ф'устку моло'дому*, *т'ухл'ї*;

– приголосний [ц] може вимовлятися твердо (депалаталізація) і пом'якшено: *х'лопец / х'лопец'*, *рос'п'ешуц'а / рос'п'ешуца*, *зна'комл'ац'а / зна'комл'аца*;

– пом'якшений [т'] переходить у [к']: *к'ешко зас'лаб*, *к'істо* (тісто), *т'ітка / к'ітка* -у досліджуваних говірках зафіксовано функціонування [н] у словах: *м'н'есо*, *м'н'асо*, *памн'ітник*, що, як відомо, є наслідком асиміляції давнього інтєрвокального *j носовим приголосним [м];

– дзвінкі приголосні у кінці слова, як і у багатьох інших говорах, можуть втрачати свою дзвінкість: *парупку'ван'а*, *росп'лети'ни'*, *росп'іс'*, *ваш'ка*, *бесп'ідна*;

– випадіння звуку у формах дієслова *хотіти*, частки *тільки*, прислівника *зараз* та ін. (синкопа): *в'ін й'ій'і дуужє хт'і' / а во'на й'о'го н'і'йак не хт'і'ла*, *о'й'ак бат'ки' д'і'юки хт'ам'* *того Патра'л'ешу* (ім'я) */ а Вол'ка* (ім'я) *н'е*, *зара'д'н'іхто не заста'л'а'йе йти за х'лопа / а ра'н'іше бат'ко ска'за'л' / то т'ре*;

– поширеність звукосполук [ир], [ер], які можуть вимовлятися і як [ри]: *кер'нец'а / кир'нец'а / кри'нец'а / кри'ниц'а*;

– повне або часткове нерозрізнення ненаголошених голосних е, и (буковинські говірки – *бат'ко робе о'каз'і'ю*; *бенда*, *реба* у подільських, *знаки'е / знаке* у наддністрянських);

– наявність протетичних приголосних в та г перед голосними (*во'бар'інки'е / го'бар'інки'е*, *вобра'зе / обра'зе*, *воб'ручка / во'б'ручка / об'ручка*, *(в)об'тесок*, *(в)о'б'ід / (з)о'б'ід*, *(в)об'ходили'е л'уди*, *(в)о'вал'ні' хл'іб в'іс'іл'ні'*);

– стягнення подовжених приголосних в позиції після голосних перед давнім закінчення -ье- (*в'іс'іл'а / в'іс'іл'а'а / в'іс'іл'а*, *в'ін'чан'а / в'ін'чан'а*, *благосло'в'ін'а / благосло'вен'а*);

– твердість приголосного т у дієсловах 3-ї ос. одн. і множ. теперішнього часу і 2-ї ос. множ. наказового способу в буковинських та наддністрянських говірках (*спаце'руйт' / спаце'руйт*). У подільських говірках існують і тверді, і м'які приголосні в цих формах (*гул'айут / гул'айут'*; *йаг'іл'ке г'райут*, *груш'ке б'йут*, *ба'л'ат' б'іл'а церкви*, *ход'ат' у клуб*, *нос'ат' ку'ре та' ва'рат*);

– повне або часткове нерозрізнення фонем /о/ та /у/ в ненаголошених позиціях (*ко'рона*, *мо'туске* – подільські, *ко'рона*, *кус'т'ум* – наддністрянські);

– непослідовне збереження дзвінкості в кінці слів у подільських говірках (*гр'іб*, *од'аг*);

– вставний [л] на місці [й] після губних приголосних (*здо'ро'л'а*, *ко'ро'л'аче* *моло'ко*, *де'ре'у'л'аній*);

– вставний [н] після [м] на місці [й] (*на'чен'ане* *м'н'асо*);

– непослідовне ствердіння м'якого [р'] (*ба'ст'рук / ба'ст'руч'ка*, *баст'р'ук / баст'р'уч'ка*, *ба'струк*, *буст'р'ук*; *к'р'іжма* і *к'рижма*);

– альвеолярний [л] у буковинських говірках: *с'ла'ба*, *с'ла'бі'ї*, *с'ла'бу'є*.

Серед морфологічних особливостей говірок зазначено таке:

– в О. в. однини іменників I, II, III відміни вживаються фонетично видозмінені закінчення: *х'л'і'бом* – *сол'ом*, *х'л'і'бом* – *сол'ейу*, *переле'вайут* *во'дом*, *про'вод'ат* *кухарку / тан'ц'у'йут'* і *заби'райут* *с'о'бом* *шо* *хочут'*;

– переважають складені форми майбутнього часу типу *буду від'авалас'і*, *буду ро'дила*, *будеш хрес'тила*, *с'коро* *буде* *мала*, *буде* *мати'е*;

– зворотна частка [с'а] вживається у різних фонетичних варіантах – [с'і], [с'у'е], [с'е'а], але переважно виступає у постпозиції у буковинських говірках та рідше у наддністрянських;

– у 3-й особі множини виступають форми із опущеним кінцевим [т] типу *ход'а у клуб*, *нос'ахл'іб*, *о'ружа*;

– атематичні дієслова в 2-й особі однини від дієслів *їсти*, *дати* мають форми *й'і'сиш*, *[да'сиш]*, *[йіс']*, *[дас']*;

– досить часто в пасивних дієприкметниках минулого часу виступає суфікс -ан замість -ен: *[звар'аній]*, *[з'робл'аній]*, *[зас'мал'аній]*;

Картографування матеріалу вияскравило реальні відношення між говірками порубіжжя: зафіксовано спільні лексеми між **наддністрянськими і буковинськими** – *гембл'і'юке*, *гембл'і'юки* 'стружки з дерева, що кладуть на дно труни'; *про'час'й'а* 'особи, які йдуть попереду труни'; **наддністрянськими і подільськими** – *ко'рона*, *ко'рона* 'головний убір молоді'; *за'ручи'ни'*, *за'ручене* 'передвесільний обряд, що є свідченням остаточного закріплення згоди на шлюб'; **подільськими і буковинськими** – *с'лово*, *с'лово* 'передвесільний обряд, що є свідченням згоди на шлюб'; *матка* 'найкраща подруга молоді або найближча родичка, яка бере участь у весільному обряді на запрошення молоді'; *бен'карт*, *бен'керт* 'дитина, яка народилася без батька').

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Лексика родинних обрядів – один з архаїчних шарів діалектного словника, розгалуженого і мало оновлюваного. Усього зафіксовано 1792 назви на позначення реалій, пов'язаних із родинними обрядами подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя, що утворюють окремі тематичні та лексико-семантичні групи. Лексика традиційних родинних обрядів збережена у мовленні як старшого, так і молодшого покоління, хоча, як відзначали вище, спостерігаємо редукцію і обрядодій, і номінацій.

Виявлено варіативність номінативних елементів лексики родинних обрядів. З'ясовано, що частина аналізованих лексем є полісемічними: *гос'т'и* – репрезентує 5 значень, *мого'реч* – 2, *слово* – 2, *пере'п'її* – 2; моносемічні є назви *в'їн'чан'а*, *при'час'т'а*, *ў'к'ра'лас'а*, *о'л'ади'ни'є*. Лексика родинних обрядів засвідчила наявність варіантів на **лексичному рівні** (семему 'сватання' представляє синонімічний ряд із 7 різнокореневих слів, 'дарування гостями подарунків молодим' – 7, 'вінкоплетини' – 4, 'нижня частина короваю' – 3, 'вагітна' – 8, 'перейми' – 3, 'пологи' – 3, 'покійник' – 2, 'похорон' – 2, 'сповідь' – 2 та ін.); **словотвірному рівні** (*г'їлка* – *г'їл'їце*, *моло'да* – *моло'духа*, *ша'фер* – *ша'ферка*, *шва'гер* – *шва'герка* – *шва'герко*, *шва'гро* – *шва'грова*, *небож* – *не'божжа* – *не'бошиц'ї'а*); **фонетичному рівні** (*де(и)ре(и)ўце*, *ве(и)чо(и)р'н'ї(е,и)ци(и)*, *ве(и)ч'їр'ке(и)*, *зде(и)бан'ке(и)*, *ка'вал'е(ї)рка*, *спат(и)е(и)руй'ут'*, *о'л'а(е)ди'є(ї)ни'є*, *в'їс'їл'ї(а)е*, *с'вад'ї(т,ї)ба*, *гос'т(к)ї*, *с'пов'їд'ї(а)*, *не(и)ре(и)п'її*, *х(ф)устка*, *фа'лб(д)а* та ін.); **акцентуаційному рівні** (*в'їс'їл'їа* / *в'їс'їл'їа*; *в'їс'їл'їе* / *в'їс'їл'їе*; *догов'їр* / *дого'вор*; *з'їдибан'ки* / *здибан'ки*; *голубе* / *голубе*; *г'їўчина* / *г'їўчина*).

Типовими для досліджуваних говірок є моделі мотивації: **'дія' > 'обряд'** (*о'л'ади'ни'є*, *з'їдибан'ки*, *не'реїма* (весільний обряд), *не'реїми'є* (родильний обряд), *в'їд'їне'ї*, *росп'їт'їки'є*); **'діяч' > 'обряд'** (*бат'ку'вати*, *бач'їни*, *матку'вати*, *мач'їни*); **'атрибу' > 'обряд'** (*дур'на моло'да*, *дири'ўце*, *в'їно*, *в'їнке*, *по'мана*); **'час' > 'обряд'** – *ве'ч'їр'ке*, *вечор'н'їци*, *сн'їданок* (пригощання у будинку молодого зранку після шлюбної ночі); **'місце' > 'обряд'** – *посад*; **'страва' > 'обряд'** – *бу'л'їони*, *курача*, *по'мана* (булочка); **'вік' > 'діяч'** – *молод'їж*; **'страва' > 'діяч'** – *коро'вайни'єц'їа*; **'колір' > 'одяг'** – *б'їле п'лат'їа*, *б'їла сук'їенка*.

За поширенням у досліджуваних говірках виділено лексеми, що

а) інтегрують увесь досліджуваний ареал: *по'к'їйне'ї*, *в'їс'їл'їа*, *б'їле п'лат'їа*, *баїст'їрук*, *пове'їтуха*, *х'їрешчен'їа*, *ро'дєне'ї*, *куп'їл'ї*, *пологе*;

б) відомі у більшості говірок: *в'їнке*, *коро'вайни'єц'їа*, *по'коїн'їк*, *па'вунка*, *в'їс'їл'їе*, *пере'п'її*, *стр'їти'їни'є*, *геблен'їа*, *в'їнкоп'їлет'їни'є*;

в) інтегрують попарно різні діалекти (**наддністрянський і буковинський, наддністрянський і подільський, подільський і буковинський**);

г) відомі в окремих діалектах (у буковинських – *ў'к'ра'ласа*, *везе'вайємо со'ло'ўїа*, *мат'їкун*, *ф'їн*, *бу'л'їони*, *зав'ївати мо'ло'ду*, *по'мана*, *вата'же'їл'ї*; у наддністрянських – *се'нос'їв'їт*, *ко'п'їїке на му'їїне*, *кол'їжанка*, *во'с'їдач'їка*, *важ'їїка*; у подільських – *груш'їке бїут*, *пос'їтави'їти на д'їїку*, *суха'їр'ї*, *мари фа'їт'ї*, *не'реб'їзи'є*).

Отже, проаналізований матеріал дозволяє стверджувати, що подільські говірки заслуговують на ґрунтовне дослідження. Вивчення різних лексико-тематичних груп – це джерело інформації про різноманітні діалектні явища як окремої говірки, так і наріччя.

Картографування лексики родинних обрядів, показало, що річки Збруч і Дністер, по яких у різний час пролягали адміністративні кордони, досі залишаються демаркаційними лініями між подільськими і наддністрянськими, між подільськими і буковинськими, між наддністрянськими і буковинськими говірками.

Література

1. Артюх Л. Ф. Зіставлення ареалів поширення найменувань деяких явищ традиційно-побутової матеріальної і духовної культури українців. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі. XV Республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей і повідомлень*. Житомир, 1983. С. 45-47. :
2. Артюх Л. Ф. Обрядовий хліб у символіці культурно-побутової спільності народів. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 5. С. 33-37.
3. Артюх Л. Ф. Українська народна кулінарія : Історико-етнографічне дослідження. Київ, 1977. 153 с.
4. Артюх Л.Ф., В. Г. Балушок та ін. Поділля. Київ, 1994. С.9.
5. Баженов Л. Ф. Поділля в працях дослідників і красномовців XIX-XX ст. : Історіографія. Бібліографія. Матеріали. Кам'янець-Подільський, 1993. 480 с.
6. Баженов Л. Ф. Фольклорно-етнографічне вивчення краю в Подільській духовній семінарії в середині XIX – на поч. XX ст. *Наук.-практична конференція „Культура України і слов'янський світ”*. Тези доповідей та повідомлень. Ч. І. Київ, 1992.
7. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ, Вища шк., 1980. С. 218-226.
8. Березовська Г. Г. Структурна організація та географія назв традиційного одягу та прикрас у східноподільських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2011. 17 с.
9. Брилінський Д. Словник подільського говору. Хмельницький, 1991. 116 с.
10. Герман К. Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті. Чернівці: Рута. 1995. С. 293-294.
11. Горбач О. Подільські говірки. *Зібрані статті. V. Діалектологія* : [репринтне видання]. Мюнхен, 1993. С. 13-14.
12. Горленко В. Ф. Етнографічна експедиція на Поділля. *Народна творчість та етнографія*. 1967. № 1. С. 96-98.

13. Гриценко П. Ю. Основні риси подільського говору. *Поділля: історико-етнографічне дослідження*. Київ, Доля, 1994. С. 74-81.
14. Грицютенко І. Є. Із спостереження над говіркою села Чернятин Уланівського району, Вінницької області. *Праці Одес. ун-ту : Сер. філолог. наук*. Одеса : Вид-во Одес. ун-ту, 1956. Вип. 5, т. 146. С. 129-139.
15. Гуменюк С. К. Як складалася територія Поділля. *Тези доповідей Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Хмельницький, 1965. С. 48-50.
16. Дашкевич Я. Р. Територія України на картах XIII-XVIII ст. *Історичні дослідження: Вітчизняна історія*. Київ, 1981. Вип. 7. С. 90-91.
17. Дердюк А. Р. Деякі особливості говірки села Заміхів Новоушицького району Хмельницької області. *Зб. студ. наук. праць Київ. пед. ін-ту: іст.-філол. та пед. науки*. Київ, 1955. Вип. 1, т. 1. С. 77-90.
18. Джаман В. О. Особливості географії міграцій населення Західного регіону України. *Економічна та соціальна географія* : Наук. зб. Київ, 2001. Вип. 50. С. 58-65.
19. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Київ, Рад. шк., 1955. 312 с.
20. Залеський А. М. Вокалізм південно-західних говорів української мови. Київ, Наук. думка, 1973. 155 с.
21. Коваленко Н. Д. Матеріали до словника фразем західноподільських говірок. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Українське і слов'янське мовознавство. Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського. Ужгород, 2001. Вип. 4. С. 253-257.
22. Косміна Т. В. Сільське житло Поділля: Кінець XIX-XX ст. : Історико-етнографічне дослідження. Київ, 1980. 190 с. Бібліогр. в підр. прим.
23. Круль В. П. Краєзнавство : регіональний огляд. Частина 2. Чернівці, Рута, 2002. 88 с.
24. Курило О. Матеріали до української діалектології та фольклористики. Київ, Друк. Всеукр. акад. наук, 1928. 129 с.
25. Мартинова Г. І. Подільсько-середньонадніпрянська діалектна межа (за даними побутової лексики правобережної Черкащини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 1993. 19 с.
26. Матвіяс І. Г. Карта говорів К.П. Михальчука в історії діалектного членування української мови. *Мовознавство*. 1990. № 6. С. 63-68
27. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ, Наук. думка, 1990. 168 с.
28. Мельничук О. С. Південноподільська говірка с. Писарівки (Кодимський район Одеської області). *Діалектологічний бюлетень*. Київ, Вид-во АН УРСР, 1951. Вип. 3. С. 45-69.,
29. Мельничук О. С. Словник специфічної лексики села Писарівки (Кодимського району Одеської області). *Лексикографічний бюлетень*. Київ, Вид-во АН УРСР, 1952. Вип. 2. С. 67-98.
30. Свешніков І. К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тисячоліття до нашої ери. Київ, 1974. 207 с.
31. Стельмах Г. Ю. Історичний розвиток сільських поселень на Україні : Історико-етнографічне дослідження. Київ, 1964. 230 с.
32. Ткачук П. Є. Фонетична система західноподільських говірок української мови (вокалізм і консонантизм) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 / П. Є. Ткачук. Київ, 1975.
33. Українська етнографія : Курс лекцій : Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / [ред. А. П. Пономарьов]. Київ, Либідь, 1994. 317 с.

References

1. Artyukh L. F. Zistavleniya arealiv poshyrennya naimenovan' deyaknykh yavlyshch tradytsiyno-pobutovoyi material'noyi i dukhovnoyi kul'tury ukraiyntsiy. *Struktura i rozvytok ukraiyntsiy'kykh hovoriv na suchasnomu etapi. XV Respublikans'ka dialektolohichna narada. Tezy dopovidey i povidomlen'*. Zhytomyr, 1983. S. 45-47.
2. Artyukh L. F. Obryadovy khlib u symbolitsi kul'turno-pobutovoyi spil'nosti narodiv. *Narodna tvorchist' ta etnohrafia*. 1976. № 5. S. 33-37.
3. Artyukh L. F. Ukrayins'ka narodna kulinariya : Istoryko-etnohrafichne doslidzhennya. Kyiv, 1977. 153 s.
4. Artyukh L.F., V. H. Balushok ta in. Podillya. Kyiv, 1994. S.9.
5. Bazhenov L. F. Podillya v pratsyakh doslidnykiv i krayeznavtsiv XIX-XX st. : Istoriohrafia. Bibliohrafia. Materialy. Kam'yanets'-Podil's'kyi, 1993. 480 s.
6. Bazhenov L. F. Fol'klorno-etnohrafichne vyvchennya krayu v Podil's'kiy dukhovniy seminariyi v seredyni XIX – na poch. XX st. *Nauk.-prakychna konferentsiya „Kul'tura Ukrayiny i slov'yans'kyi svit”*. Tezy dopovidey ta povidomlen'. Ch. I. Kyiv, 1992.
7. Bezenko S. P. Ukrayins'ka dialektolohiya. Kyiv, Vyscha shk., 1980. S. 218-226.
8. Berezovs'ka H. H. Strukturna orhanizatsiya ta heohrafia nazv tradytsiynoho odyahy ta prykras u skhidnopodil's mezhakh : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk. : spets. 10.02.01 «Ukrayins'ka mova». Kyiv, 2011. 17 s.
9. Brylins'kyi D. Slovyk podil's'koho hovoru. Khmel'nyts'kyi, 1991. 116 s.
10. Herman K. F. Ukrayins'ki hovirky Pivnichnoyi Bukovyny v istorychnomu ta linhoheohrafichnomu aspekti. Chernivtsi: Ruta. 1995. S. 293-294.
11. Horbach O. Podil's'ki hovirky. Zibrani statti. V. Dialektolohiya : [reprintne vydannya]. Myunkhen, 1993. S. 13-14.
12. Horlenko V. F. Etnohrafichna ekspedytsiya na Podillya. *Narodna tvorchist' ta etnohrafia*. 1967. № 1. S. 96-98.
13. Hrytsenko P. Yu. Osnovni rysy podil's'koho hovoru. *Podillya: istoryko-etnohrafichne doslidzhennya*. Kyiv, Dolya, 1994. S. 74-81.

14. Hrytsyutenko I. Ye. Iz sposterezhennya nad hovirkoyu sela Chernyatyn Ulanivs'koho rayonu, Vinnyts'koyi oblasti. *Pratsi Odes. un-tu : Ser. filoloh. nauk*. Odesa : Vyd-vo Odes. un-tu, 1956. Vyp. 5, t. 146. S. 129-139.
15. Humenyuk S. K. Yak skladalasya terytoriya Podillya. *Tezy dopovidey Podil's'koyi istoriko-krayeznavchoyi konferentsiyi*. Khmel'nyts'kyy, 1965. S. 48-50.
16. Dashkevych Ya. R. Terytoriya Ukrayiny na kartakh XIII-XVIII st. *Istorychni doslidzhennya: Vitchyzniana istoriya*. Kyiv, 1981. Vyp. 7. S. 90-91.
17. Derdyuk A. R. Deyaki osoblyvosti hovirky sela Zamikhiv Novoushyts'koho rayonu Khmel'nyts'koyi oblasti. *Zb. stud. nauk. prats' Kyiv. ped. in-tu: ist.-filol. ta ped. nauky*. Kyiv, 1955. Vyp. 1, t. 1. S. 77-90.
18. Dzhaman V. O. Osoblyvosti heohrafiyi mihratsiy naselennya Zakhidnoho rehionu Ukrayiny. *Ekonomichna ta sotsial'na heohrafiya* : Nauk. zb. Kyiv, 2001. Vyp. 50. S. 58-65.
19. Zhylo F. T. Narysy z dialektolohiyi ukrayins'koyi movy. Kyiv, Rad. shk., 1955. 312 s.
20. Zales'kyy A. M. Vokalizm pivdenno-zakhidnykh hovoriv ukrayins'koyi movy. Kyiv, Nauk. dumka, 1973. 155 s.
21. Kovalenko N. D. Materialy do slovnika frazem zakhidnopodil's'kykh hovirok. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva* : zb. nauk. prats'. Ukrayins'ke i slov'yans'ke movoznavstvo. Mizhnarodna konferentsiya na chest' 80-richchya profesora Yosypa Dzendzelivs'koho. Uzhhorod, 2001. Vyp. 4. S. 253-257.
22. Kosmina T. V. Sil's'ke zhytlo Podillya: Kinet's' XIX-XX st. : Istoryko-etnohrafichne doslidzhennya. Kyiv, 1980. 190 s. Bibliohr. v pidr. prym.
23. Krul' V. P. Krayeznavstvo : rehional'nyy ohlyad. Chastyna 2. Chernivtsi, Ruta, 2002. 88 s.
24. Kurylo O. Materialy do ukrayins'koyi diyalektolohiyi ta fol'klorystyky. Kyiv, Druk. Vseukr. akad. nauk, 1928. 129 s.
25. Martynova H. I. Podil's'ko-seredn'onaddnipyans'ka dialektna mezha (za danymy pobutovoyi leksyky pravoberezhnoyi Cherkashchyny) : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spets. 10.02.01. Kyiv, 1993. 19 s.
26. Matviyas I. H. Karta hovoriv K.P. Mykhal'chuka v istoriyi dialektnoho chlenuvannya ukrayins'koyi movy. *Movoznavstvo*. 1990. № 6. S. 63-68.
27. Matviyas I. H. Ukrayins'ka mova i yiyi hovory. Vidp. red. P. Yu. Hrytsenko. Kyiv, Nauk. dumka, 1990. 168 s.
28. Mel'nychuk O. S. Pivdenнопodil's'ka hovirka s. Pysarivky (Kodyms'kyy rayon Odes'koyi oblasti). *Dialektolohichnyy byuleten'*. Kyiv, Vyd-vo AN URSR, 1951. Vyp. 3. S. 45-69.
29. Mel'nychuk O. S. Slovník spetsyfnichnoyi leksyky sela Pysarivky (Kodyms'koho rayonu Odes'koyi oblasti). *Leksykohrafichnyy byuleten'*. Kyiv, Vyd-vo AN URSR, 1952. Vyp. 2. S. 67-98.
30. Svyeshnikov I. K. Istoriya naselennya Peredkarpattya, Podillya i Volyni v kintsi III – na pochatku II Tysyacholittya do nashoyi ery. Kyiv, 1974. 207 s.
31. Stelmakh H. Yu. Istorychnyy rozvytok sil's'kykh poselen' na Ukrayini : Istoryko-etnohrafichne doslidzhennya. Kyiv, 1964. 230 s.
32. Tkachuk P. Ye. Fonetychna systema zakhidnopodil's'kykh hovirok ukrayins'koyi movy (vokalizm i konsonantyzm) : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.02 / P. Ye. Tkachuk. Kyiv, 1975.
33. Ukrayins'ka etnohrafiya : Kurs lektsiy : Navch. posibnyk dlya stud. vyshchyykh navch. zakladiv / [red. A. P. Ponomar'ov]. Kyiv, Lybid', 1994. 317 s.